

Predmet C-321/22**Sažetak zahtjeva za prethodnu odluku sastavljen na temelju članka 98.
stavka 1. Poslovnika Suda****Datum podnošenja:**

5. svibnja 2022.

Sud koji je uputio zahtjev:

Sąd Rejonowy dla Warszawy - Śródmieścia w Warszawie (Poljska)

Datum odluke kojom se upućuje zahtjev:

22. veljače 2022.

Tužitelji i protutuženici:

ZL

KU

KM

Tuženik i protutužitelj:

Provident Polska S.A.

Predmet glavnog postupka

Tužbe koje su podnijele osobe ZL, KU i KM u biti se odnose na proglašenje ništavosti, odnosno na nemogućnost izvršenja sklopljenih ugovora o zajmu u dijelu koji se odnosi na nekamatne troškove kredita, odnosno provizijsku naknadu i naknadu za fleksibilan plan otplate ili početnu naknadu.

Predmet i pravna osnova zahtjeva za prethodnu odluku

Kao prvo, sud koji je uputio zahtjev dvoji u pogledu toga dopušta li se odredbom članka 3. stavka 1. Direktive 93/13 da se ugovorne odredbe kojima se utvrđuje iznos naknada ili provizija koje se plaćaju prodavatelju robe ili pružatelju usluga proglaše nepoštenima samo zbog toga što su osobito previsoke. Kao drugo, sud koji je uputio zahtjev smatra da treba utvrditi protivi li se članku 7. stavku 1. Direktive 93/13 i načelu djelotvornosti odredba nacionalnog prava (članak 189.

Kodeksa postępowania cywilnego (Zakonik o građanskom postupku)) i nacionalna sudska praksa prema kojoj nepostojanje pravnog interesa isključuje mogućnost podnošenja deklaratorne tužbe. Kao treće, sud koji je uputio zahtjev pita, među ostalim, u kontekstu članka 6. stavka 1. Direktive 93/13, može li se, ako se utvrdi nepoštenost odredbi ugovora o zajmu kojima se predviđa da se obroci tih ugovora mogu otplaćivati samo u gotovini na ruke zajmodavčeva zaposlenika u zajmoprimčevu mjestu boravišta, ugovor o zajmu i dalje izvršavati ili ga također treba proglasiti ništavim.

Prethodna pitanja

1. Treba li članak 3. stavak 1. Direktive Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima tumačiti na način da se njime dopušta da se nepoštenom proglašeni ugovorna odredba kojom se prodavatelju robe ili pružatelju usluga dodjeljuje naknada ili provizija u iznosu koji je osobito previsok u odnosu na uslugu koju pruža?
2. Treba li članak 7. stavak 1. Direktive Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima, kao i načelo djelotvornosti tumačiti na način da im se protive odredbe nacionalnog prava ili sudsko tumačenje tih odredbi prema kojima je potrošačev pravni interes nužan uvjet za prihvaćanje potrošačeve tužbe protiv prodavatelja robe ili pružatelja usluga za utvrđenje ništavosti ili nemogućnosti izvršenja ugovora ili njegova dijela koji sadržava nepoštene ugovorne odredbe?
3. Treba li članak 6. stavak 1. Direktive Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima, kao i načela djelotvornosti, proporcionalnosti i pravne sigurnosti tumačiti na način da se na temelju njih može smatrati da se ugovor o zajmu, čija je samo odredba o načinu otplate zajma proglašena nepoštenom ugovornom odredbom, ne može održati na snazi nakon što se iz njega ukloni ta ugovorna odredba i stoga je ništav?

Navedene odredbe prava Unije

- 1 Ugovor o funkcioniranju Europske unije: članak 169. stavak 1.
- 2 Povelja Europske unije o temeljnim pravima: članak 38.
- 3 Direktiva Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima: uvodne izjave 4., 21., 24., članak 3. stavak 1., članak 6. stavak 1., članak 7. stavak 1.

Navedene odredbe nacionalnog prava

- 4 Konstitucija Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Ustav Republike Poljske od 2. travnja 1997.): članak 76.
- 5 Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Građanski zakonik od 23. travnja 1964., u daljnjem tekstu: Građanski zakonik): članak 5. članak 22.¹, članak 43.¹, članak 58. stavci 1. do 3., članak 65. stavak 1., članak 353.¹, članak 359, članak 385.¹, članak 385.², članak 405., članak 410. i članak 720. stavak 1.
- 6 Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Zakon od 17. studenoga 1964. – Zakonik o građanskom postupku, u daljnjem tekstu: Zakonik o građanskom postupku): članak 189., članak 316. stavak 1. članak 363. stavak 1., članak 365. stavak 1.
- 7 Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim (Zakon o potrošačkim kreditima od 12. svibnja 2011., u daljnjem tekstu: Zakon o potrošačkim kreditima): članak 3. stavak 1., članak 3. stavak 2. točka 1., članak 4. stavak 1. točka 1., članak 5. točke 6. do 8., članak 30. stavak 1. članak 36.a stavak 2.
- 8 Priopćenje Ministarstva pravosuđa od 7. siječnja 2016. o iznosu zakonskih kamata.

Sažeti prikaz činjeničnog stanja i postupka

- 9 Osoba ZL sklopila je s društvom Provident Polska S.A. (u daljnjem tekstu: društvo Provident) 11. rujna 2019. ugovor o novčanom zajmu „Tjedni zajam u gotovini” na razdoblje od 90 tjedana. Posebnim odredbama ugovora predviđalo se, među ostalim, da iznos koji se isplaćuje klijentu u gotovini i ukupan zajam iznose 8100 poljskih zlota (stavke A.1 i A), provizija za dodjelu zajma iznosi 4050 poljskih zlota (stavka B), početna naknada iznosi 40 poljskih zlota (stavka C), naknada za Fleksibilni plan otplate iznosi 2066 poljskih zlota (stavka D), godišnja kamatna stopa iznosi 10 % (stavka E), ukupne kamate iznose 1275,73 poljska zlota (t. E), bruto iznos zajma iznosi 14 256 poljskih zlota (stavka F), ukupan trošak zajma iznosi 7431,73 poljska zlota (stavka G), ukupan iznos koji potrošač treba platiti iznosi 15 531,73 poljska zlota (stavka H), efektivna kamatna stopa iznosi 132,53 % (stavka I).
- 10 Ugovor o zajmu sadržavao je i opći dio, odnosno tipski ugovor koji primjenjuje društvo Provident, a prema kojem ukupan iznos zajma (stavka A) znači zbroj svih novčanih sredstava koje zajmodavac stavlja na raspolaganje klijentu na temelju ugovora koji, međutim, ne obuhvaća dio bruto iznosa zajma koji je stavljen na raspolaganje klijentu za plaćanje troškova zajma koje zajmodavac stavlja na raspolaganje klijentu na temelju ugovora, odnosno troškova koje klijent treba platiti prilikom sklapanja ugovora: provizije za dodjelu zajma, početne naknade i naknade za fleksibilnu otplatu, oduzimanjem od bruto iznosa zajma.

- 11 U skladu s općim dijelom ugovora, bruto iznos zajma (stavka F) činio je ukupan iznos zajma koji je klijentu dodijeljen na temelju ugovora i koji obuhvaća ukupan iznos zajma i dio zajma koji je namijenjen plaćanju troškova koje potrošač treba platiti prilikom sklapanja ugovora, provizije za dodjelu zajma, početne naknade i naknade za fleksibilnu otplatu oduzimanjem od bruto iznosa zajma. Bruto iznos zajma jednak je zbroju ukupnog iznosa zajma (stavka A) i naknada iz stavki B, C i D.
- 12 Nadalje, ukupan iznos zajma (stavka G) obuhvaćao je sve troškove koje klijent mora platiti u vezi s ugovorom o zajmu, osobito: (a) kamate, naknade i provizije, (b) troškove dodatnih usluga u slučaju da ih je potrebno platiti za dodjelu zajma ili dodjelu zajma prema ponuđenim uvjetima. Ukupan iznos koji plaća potrošač (stavka H) zbroj je ukupnih troškova zajma i ukupnog iznosa zajma. Osnova za izračun kamata koje klijent treba platiti zajmodavcu bruto je iznos zajma (stavka F).
- 13 Kad je riječ o „Tjednom zajmu u gotovini”, klijent ga se obvezao otplaćivati isključivo u gotovini posredstvom savjetnika, tijekom tjednih posjeta savjetnika klijentovu mjestu boravišta na području Republike Poljske.
- 14 S druge strane, „Fleksibilni plan otplate” paket je usluga u okviru ugovora kojim se omogućava upravljanje zajmom, a sastoji se od periodične obustave otplate i jamstva ukidanja obveze otplate. Za usluge u okviru „Fleksibilnog plana otplate” zajmodavac naplaćuje naknadu u obliku naknade za Fleksibilni plan otplate (stavka D). „Periodična obustava otplate” u okviru Tjednog zajma u gotovini zajmodavčeva je usluga koja se sastoji od odgode plaćanja obroka koji proizlaze iz prvotnog plana otplate utvrđenog ugovorom u iznosu od jednog do četiri obroka bez navođenja razloga. Nadalje, „Jamstvo ukidanja obveze otplate” obuhvaća ugovornu odredbu na temelju koje zajmodavac, u slučaju klijentove smrti tijekom trajanja ugovora, klijenta oslobađa duga u pogledu svih obveza koje proizlaze iz ugovora i koje još nisu plaćene na dan klijentove smrti.
- 15 Ugovori o zajmu koje su sklopili osoba KU i društvo Provident te osoba KM i društvo IPF Polska sp. z o.o. (pravni prednik društva Provident) sadržavali su odredbe slične onima navedenim u prethodnim točkama 9. do 14.

Glavni argumenti stranaka glavnog postupka

- 16 Tužitelji svoje tužbene zahtjeve temelje na tome da su odredbe ugovora o zajmu koje se odnose na proviziju i naknadu za fleksibilni plan otplate ili početnu naknadu nepoštene (nedopuštene ugovorne odredbe) jer su osobito previsoke. Osobe ZL i KU načelno tvrde da tuženik može ostvarivati dobit na ime dodjele kredita, ali da ona mora biti ograničena na kamate na glavnice i početnu naknadu u razumnom iznosu, odnosno 40 poljskih zlota. Nametanje tužiteljima dodatnih naknada koje čine 75,5 % (ili 92,07 % u slučaju osobe KM) glavnice koja se stavlja na raspolaganje jest postupanje usmjereno na ostvarivanje najveće moguće dobiti tuženika te se, u konačnici, potrošaču nameću troškovi dodjele zajma koji

su nerazmjerni i neproporcionalni u odnosu na sam iznos koji dobiva u vezi sa sklapanjem ugovora. Tako visoka provizija protivna je dobrim običajima, istovjetnosti ugovornih činidbi, poštenom trgovanju i normalnoj dobiti prodavatelja robe ili pružatelja usluga koji pošteno posluje. Ne opravdavaju je ni rizici obavljanja gospodarske djelatnosti.

Sažeti prikaz obrazloženja zahtjeva za prethodnu odluku

- 17 **Prvo prethodno pitanje** odnosi se na tumačenje članka 3. stavka 1. Direktive 93/13. Prema ustaljenoj sudskoj praksi, nadležnost Suda odnosi se na kriterije koje nacionalni sud može ili mora primijeniti prilikom ispitivanja neke ugovorne odredbe u odnosu na odredbe te direktive i osobito prilikom ispitivanja moguće nepoštenosti neke ugovorne odredbe u smislu članka 3. stavka 1. te direktive s obzirom na to da je na tom sucu da donese odluku o konkretnoj kvalifikaciji određene ugovorne odredbe ovisno o okolnostima koje su svojstvene predmetnom slučaju. Iz toga proizlazi da se Sud mora ograničiti na davanje suda koji je uputio zahtjev naznaka o kojima on mora voditi računa radi ocjenjivanja nepoštenosti predmetne odredbe¹.
- 18 Sud Europske unije više je puta istaknuo i to da, kad je riječ o pitanju stvara li neka ugovorna odredba, u suprotnosti s uvjetom o dobroj vjeri i na štetu potrošača, znatniju neravnotežu u pravima i obvezama stranaka proizašlima iz ugovora, na nacionalnom je sudu da provjeri je li prodavatelj robe ili pružatelj usluga, kada na pošten i pravedan način posluje s potrošačem, mogao razumno očekivati da će ovaj nakon pregovora prihvatiti tu odredbu².
- 19 Osim toga, Sud je smatrao da radi utvrđenja stvara li se nekom odredbom „znatnija neravnoteža” na štetu potrošača u pravima i obvezama stranaka proizašlima iz ugovora osobito valja voditi računa o pravilima koja se primjenjuju u nacionalnom pravu u slučaju da se stranke o tome nisu dogovorile. Na temelju takve usporedne analize nacionalni sud moći će procijeniti stavlja li ugovor, i ako je tako, u kojoj mjeri, potrošača u nepovoljniji pravni položaj u odnosu na onaj predviđen nacionalnim pravom koje je na snazi. Također je u tu svrhu bitno

¹ Presude od 9. studenoga 2010., C-137/08, VB Pénzügyi Lízing, t. 44.; od 14. ožujka 2013., C-415/11, Aziz, t. 66.; od 21. ožujka 2013., C-92/11, RWE Vertrieb, t. 48.; od 16. siječnja 2014., C-226/12, Constructora Principado, t. 20.; rješenje od 3. travnja 2014., C-342/13, Sebestyén, t. 25.; presude: od 10. rujna 2014., C-34/13, Kušionová, t. 73.; od 3. listopada 2019., C-621/17, Kiss i CIB Bank, t. 47.; od 27. siječnja 2021., C-229/19 i C-289/19, Dexia Nederland, t. 45.; od 10. lipnja 2021., C-609/19, BNP Paribas Personal Finance, t. 60. i od 10. lipnja 2021., C-776/19 do C-782/19, BNP Paribas Personal Finance, t. 92.

² Presuda od 14. ožujka 2013., C-415/11, Aziz, t. 69.; rješenja od 14. studenoga 2013., C-537/12 i C-116/13, Banco Popular Español, t. 66.; od 3. travnja 2014., C-342/13, Sebestyén, t. 28.; presude: od 3. listopada 2019., C-621/17, Kiss i CIB Bank, t. 50.; od 7. studenoga 2019., C-419/18 i C-483/18, Profi Credit Polska, t. 55.; od 3. rujna 2020., C-84/19, C-222/19 i C-252/19, Profi Credit Polska, t. 93.; od 10. lipnja 2021., C-609/19, BNP Paribas Personal Finance, t. 66. i od 10. lipnja 2021., C-776/19 do C-782/19, BNP Paribas Personal Finance, t. 97.

razmotriti pravni položaj u kojem se navedeni potrošač nalazi s obzirom na sredstva kojima u skladu s nacionalnim propisom raspolaže radi prestanka korištenja nepoštenih odredaba³.

- 20 Naposljetku, sud je pojasnio da znatnija neravnoteža može proizlaziti iz same činjenice da se dovoljno ozbiljno povređuje pravni položaj u koji je na temelju primjenjivih nacionalnih odredaba stavljen potrošač kao stranka predmetnog ugovora, bilo u obliku ograničenja sadržaja prava koja prema tim odredbama ima na temelju tog ugovora ili prepreke u njihovu ostvarivanju ili pak u obliku nametanja dodatne obveze koja nije predviđena nacionalnim pravilima⁴.
- 21 Ovim se prethodnim pitanjem želi saznati može li za proglašenje ugovorne odredbe nepoštenom biti dostatno utvrđenje da se njome potrošaču nameće obveza izvršenja činidbe u iznosu koji je osobito previsok u odnosu na činidbu prodavatelja robe ili pružatelja usluga. Sud koji je uputio zahtjev smatra da analiza dosadašnje sudske prakse Suda ne daje jednoznačan odgovor na to pitanje.
- 22 Sud je u presudi od 26. ožujka 2020. naveo da „članak 1. stavak 2. Direktive [Vijeća] 93/13/[EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima] treba tumačiti na način da iz njezina područja primjene nije isključena ugovorna odredba kojom se utvrđuju ukupni nekamatni troškovi kredita uz poštovanje gornje granice predviđene nacionalnom odredbom a da se pritom nužno ne uzimaju u obzir stvarno nastali troškovi”⁵.
- 23 To je stajalište razrađeno u presudi Suda od 3. rujna 2020. u kojoj je navedeno da potrošačevi nekamatni troškovi kredita koji su na temelju nacionalnog zakonodavstva utvrđeni u najvišem iznosu ipak mogu dovesti do znatnije neravnoteže u smislu sudske prakse Suda, iako su određeni u iznosu manjem od te gornje granice, ako usluge koje se pružaju u obliku protučinidbe ne proizlaze razumno iz usluga koje se pružaju u okviru sklapanja ili upravljanja ugovorom o kreditu ili ako se iznosi stavljeni na teret potrošača u okviru troškova odobravanja i upravljanja zajmom pokazuju očito neproporcionalnima u odnosu na iznos zajma. Na sudu koji je uputio zahtjev je da u tom pogledu vodi računa o učinku drugih ugovornih odredbi kako bi utvrdio uzrokuju li navedene ugovorne odredbe znatniju neravnotežu na štetu zajmoprimca. U takvim okolnostima, uzimajući u obzir zahtjev transparentnosti koji proizlazi iz članka 5. Direktive 93/13, ne može se smatrati da je prodavatelj robe ili pružatelj usluga mogao razumno očekivati, postupajući transparentno s potrošačem, da potonji nakon pregovora prihvati

³ Presuda od 14. ožujka 2013., C-415/11, Aziz, t. 68.; rješenja od 14. studenoga 2013., C-537/12 i C-116/13, Banco Popular Español, t. 65.; od 3. travnja 2014., C-342/13, Sebestyén, t. 27.; presuda od 27. siječnja 2021., C-229/19 i C-289/19, Dexia Nederland, t. 48.

⁴ Presuda od 16. siječnja 2014., C-226/12, Constructora Principado, t. 21., 23.; od 3. listopada 2019., C-621/17, Kiss i CIB Bank, t. 51.; od 3. rujna 2020., C-84/19, C-222/19 i C-252/19, Profi Credit Polska, t. 92. i od 27. siječnja 2021., C-229/19 i C-289/19, Dexia Nederland, t. 49.

⁵ Presuda od 26. ožujka 2020., C-779/18, Mikrokasa, t. 58.

takvu ugovornu odredbu. Iz prethodno navedenog slijedi da članak 3. stavak 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da ugovorna odredba koja se odnosi na nekamatne troškove kredita kojom se taj trošak određuje ispod zakonske gornje granice može na štetu potrošača stvoriti znatniju neravnotežu između prava i obveza stranaka koje proizlaze iz ugovora, ako na teret potrošača stavlja troškove koji su neproporcionalni u odnosu na primljene usluge i iznos zajma, što treba provjeriti sud koji je uputio zahtjev⁶.

- 24 Osim toga, u presudi od 16. srpnja 2020. Sud je utvrdio da ugovorna odredba ugovora o zajmu sklopljenog između potrošača i financijske institucije kojom se potrošaču nalaže plaćanje naknade za otvaranje može stvoriti na štetu potrošača znatniju neravnotežu u pravima i obvezama ugovornih stranaka u suprotnosti sa zahtjevom dobre vjere, kad financijska institucija ne dokaže da ta naknada odgovara stvarno pruženim uslugama i nastalim troškovima, što je na sudu koji je uputio zahtjev da provjeri⁷.
- 25 Nadalje, u presudi od 26. veljače 2015. Sud je utvrdio da nepoštenima u smislu Direktive 93/13 treba smatrati ugovorne odredbe kojima se predviđa plaćanje znatnog iznosa provizije kojoj je cilj jamčiti otplatu zajma, premda je taj rizik već osiguran hipotekom a, u zamjenu za tu proviziju, banka ne pruža stvarnu uslugu potrošaču⁸.
- 26 Čini se da iz prethodnih razmatranja proizlazi da Sud dopušta mogućnost da se nepoštenima proglase odredbe ugovora o zajmu ili kreditu kojima se utvrđuje iznos provizije ili naknade ako je njihov iznos osobito previsok ili potrošač u zamjenu za taj iznos ne dobiva stvarnu uslugu. Međutim, čini se da se analizom dijelova drugih odluka Suda dolazi do drukčijih zaključaka.
- 27 Naime, u presudi od 16. travnja 2014. Sud je naveo da postojanje „znatnije neravnoteže” ne zahtijeva nužno da troškovi koje neka ugovorna odredba stavlja na teret potrošača moraju s obzirom na njega imati značajan ekonomski utjecaj u odnosu na iznos predmetne transakcije⁹, a razmatranje mogućeg postojanja „znatnije neravnoteže” ne može se ograničiti na kvantitativno ekonomsko ocjenjivanje koje se temelji na usporedbi ukupnog iznosa transakcije na koju se ugovor odnosi i troškova kojima se na temelju te odredbe tereti potrošač¹⁰.
- 28 Isto tako, u presudi od 18. studenoga 2021. Sud je naveo da se ispitivanje postoji li znatnija neravnoteža između prava i obveza stranaka koja na štetu potrošača proizlazi iz ugovora ne može ograničiti na kvantitativno ekonomsko ocjenjivanje

⁶ Presuda od 3. rujna 2020., C-84/19, C-222/19 i C-252/19, Profi Credit Polska, t. 95. do 97.

⁷ Presuda od 16. srpnja 2020., C-224/19 i C-259/19, Caixabank, t. 79.

⁸ Presuda Suda od 26. veljače 2015., C-143/13, Matei, t. 70. do 71.

⁹ Presuda od 16. siječnja 2014., C-226/12, Constructora Principado, t. 31.

¹⁰ Presuda od 16. siječnja 2014., C-226/12, Constructora Principado, t. 22.

koje se temelji na usporedbi ukupnog iznosa transakcije na koju se ugovor odnosi, s jedne strane, i troškova koji na temelju te odredbe terete potrošača, s druge strane¹¹.

- 29 Međutim, u presudi od 3. listopada 2019. Sud je utvrdio da članak 4. stavak 2. i članak 5. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da zahtjev prema kojem ugovorna odredba treba biti jasno i razumljivo sastavljena ne nalaže da u odredbama ugovora o potrošačkom zajmu, poput onih u glavnom postupku – o kojima se nisu vodili pojedinačni pregovori i u kojima se točno utvrđuju iznosi naknade za upravljanje i isplatne naknade na teret potrošača, njihova metoda izračuna i trenutak kada ih je potrebno platiti – također treba detaljno navesti sve usluge koje se pružaju u zamjenu za predmetne iznose¹². Taj je zaključak osobito važan ako se dodatno uzme u obzir stajalište iz iste presude prema kojem je transparentnost ugovorne odredbe, koja se zahtijeva u članku 5. Direktive 93/13, jedan od elemenata o kojima treba voditi računa prilikom ocjenjivanja njezine nepoštenosti, što je zadaća nacionalnog suda na temelju članka 3. stavka 1. te direktive. U okviru te ocjene, na spomenutom je sudu da, s obzirom na sve okolnosti slučaja, ispita, kao prvo, moguće nepoštovanje zahtjeva dobre vjere i kao drugo, postojanje eventualne znatnije neravnoteže na štetu potrošača, u smislu te odredbe¹³. Na temelju navedenih razmatranja Sud je zaključio da članak 3. stavak 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da ugovorna odredba o naknadi za upravljanje zajmom, poput one u glavnom postupku – koja ne omogućava da se nedvojbeno utvrdi koje se konkretne usluge pružaju u zamjenu za te troškove – načelno ne uzrokuje na štetu potrošača, u suprotnosti s uvjetom o dobroj vjeri, znatniju neravnotežu u pravima i obvezama stranaka proizašlima iz ugovora¹⁴.
- 30 Prema mišljenju suda koji je uputio zahtjev, jasno je da društva koja dodjeljuju zajmove obavljaju gospodarsku djelatnost te da im je glavni cilj ostvarivanje dobiti. Takav poduzetnik mora ne samo pokriti različite troškove povezane s funkcioniranjem svojeg poduzeća (troškovi zaposlenika, najma prostora, poreza, uredskog materijala itd.), nego i potrošačima naplaćivati naknadu u iznosu koji će mu osigurati dovoljnu dobit. Jasno je i to da društvo Provident mora pretpostaviti da mu dio klijenata neće vratiti pozajmljena sredstva jer im to onemogućuje njihova financijska ili osobna situacija, kao i to da je moguće da će neki zajmoprimci postupati u zloj vjeri i društvu u biti onemogućiti da vrati svoj novac.
- 31 Međutim, sud koji je uputio zahtjev smatra da čak ni uzimanje u obzir svih tih činjenica ne opravdava to što društvo Provident naplaćuje naknadu u iznosima koji proizlaze iz ugovora priloženih spisima u predmetima o kojima je riječ.

¹¹ Presuda od 18. studenoga 2021., C-212/20, „A.” S. A, t. 66.

¹² Presuda od 3. listopada 2019., C-621/17, Kiss i CIB Bank, t. 45.

¹³ Presuda od 3. listopada 2019., C-621/17, Kiss i CIB Bank, t. 49.

¹⁴ Presuda od 3. listopada 2019., C-621/17, Kiss i CIB Bank, t. 56.

- 32 Sud koji je uputio zahtjev pritom uzima u obzir to što u slučaju naknade za Fleksibilan plan otplate, u zamjenu za mogućnost višestruke odgode plaćanja obroka zajma, odnosno prilično malu pogodnost, potrošač mora platiti vrlo visoku naknadu. Pritom je osobito važno to da zajmoprimac nema mogućnost odustajanja od navedene usluge jer svaki zajam koji pruža društvo Provident uključuje potrebu korištenja te usluge, a time i plaćanje znatne naknade. Te okolnosti upućuju na zaključak da je društvo Provident navedenu uslugu i naknadu za nju prvenstveno predvidjelo s ciljem povećanja prihoda koje društvo ostvaruje na temelju svakog ugovora o zajmu, a ne kako bi zajmoprimcima ponudilo korisnu uslugu. Stoga je usluga u obliku Fleksibilnog plana otplate zapravo fiktivna, a stvarni je cilj ugovornih odredbi koje se odnose na tu uslugu opravdati dodatnu naknadu koja se naplaćuje potrošaču.
- 33 Što se pak tiče provizije, društvo Provident u zamjenu za nju ne nudi nikakvu drugu uslugu osim same dodjele zajma, pa provizija predstavlja isključivo dobit zajmodavca i, s druge strane, isključivo trošak zajmoprimca. Isto vrijedi i za takozvanu početnu naknadu jer ona ne podrazumijeva ništa osim same dodjele zajma, a troškovi predstavljanja samog ugovora potrošaču (troškovi tonera za pisač, papira, sudjelovanja zaposlenika društva itd.) toliko su niski da ih se načelno može zanemariti.
- 34 Usporedba podataka koji se odnose na predmetne zajmove upućuje na to da društvo Provident, čini se, svoju gospodarsku djelatnost uglavnom temelji na dodjeljivanju potrošačima zajmova u prilično niskim iznosima (od 4000 poljskih zlota do 11 000 poljskih zlota) na razdoblje od jedne do dvije godine. Dobit koju društvo ostvaruje proizlazi iz kamata, a prvenstveno iz vrlo visokih provizija i naknada (uglavnom za Fleksibilni plan otplate). Točno je da su ta potraživanja u okvirima iznosa predviđenih odredbama Zakona o potrošačkim kreditima, ali čine znatan teret za zajmoprimce i u pravilu predstavljaju protuvrijednost od 70 % do 90 % iznosa zajma (samo u jednom slučaju „tek” 46 % glavnice zajma). Osim toga, velik dio klijenata društva Provident iste su osobe. Naime, velik dio osoba koje uzimaju kratkoročne zajmove potrošači su koji imaju problema s upravljanjem vlastitim financijama i koji stoga ne mogu računati na dodjelu zajma u banci, zbog čega koriste usluge kreditnih ustanova koje nude zajmove po vrlo nepovoljnim uvjetima. Visoki troškovi takvih zajmova dovode do toga da ih ti potrošači ne mogu plaćati i uzimaju nove zajmove kako bi ih otplatili, što ih dovodi u takozvani začarani krug zaduženja.
- 35 Primjerice, osoba koja uzima zajam u iznosu od 5000 poljskih zlota uz troškove koji iznose 90 % iznosa zajma morat će vratiti ukupno 9500 poljskih zlota. Ako potrošač nema ta sredstva i podigne drugi zajam, u tom slučaju u iznosu od 9500 poljskih zlota, ali također uz troškove koji iznose 90% iznosa zajma, konačan iznos za povrat bit će 18 050 poljskih zlota. Ako se taj ciklus ponovi još nekoliko puta, potrošač će morati vratiti: u slučaju trećeg zajma iznos od 34 295 poljskih zlota, u slučaju četvrtoga iznos od 65 160 poljskih zlota, u slučaju petoga iznos od 123 805 poljskih zlota, u slučaju šestoga iznos od 235 229 poljskih zlota, a u slučaju sedmoga iznos od 446 936 poljskih zlota, pri

čemu će stvaran ulog zajmodavca (5000 poljskih zlota) biti jedva 1 % tog potraživanja, a 99 % bit će stvarna dobit zajmodavca.

- 36 Na tom se primjeru jasno vidi da je već podizanje prvog zajma u relativno malom iznosu, ali po vrlo nepovoljnim uvjetima, potrošača dovelo u začarani krug zaduženja (koje eksponencijalno raste), što dovodi do nemogućnosti podmirivanja vlastitih obveza, a u krajnjim slučajevima do gubitka cijele imovine i potrebe proglašenja stečaja potrošača. Problem upadanja u začarani krug zaduženja već je prepoznat u nacionalnom pravu, što je odvelo do donošenja odredbi o najvišem iznosu kamata (članak 359. stavak 2.¹ Građanskog zakonika) koje sada iznose 7,2 % godišnje, kao i odredbi o najvišem iznosu nekamatnih troškova kredita (članak 36.a stavak 2. Zakona o potrošačkim kreditima) koji ne smiju prelaziti ukupan iznos kredita. Međutim, u nacionalnom pravu i pravu Unije ne postoje odredbe kojima bi se isključila mogućnost da se potrošačima uzastopno dodjeljuju vrlo skupi kratkoročni zajmovi. Stoga, kako bi se spriječilo upadanje potrošača u začarani krug zaduženja, čini se da je jedino moguće rješenje to da se odredbe ugovora kojima se predviđaju osobito previsoke naknade i provizije proglaše nepoštenima. Naime, povreda potrošača u biti ne proizlazi iz toga što je prodavatelj robe ili pružatelj usluga nerazumljivo sastavio ugovor u dijelu koji se odnosi na troškove zajma ili nije pojasnio njegove posljedice, nego iz toga što su potrošaču nametnuti osobito visoki troškovi.
- 37 U okviru **drugog prethodnog pitanja** sud koji je uputio zahtjev pita protivi li se uvjet postojanja pravnog interesa za prihvaćanje tužbe za utvrđivanje ništavosti ili nemogućnosti izvršenja ugovora ili njegova dijela članku 7. stavku 1. Direktive 93/13 i načelu djelotvornosti. Naime, problem je u tome što, ako potrošač podnese deklaratornu tužbu i dokaže nemogućnost izvršenja ili ništavost ugovora ili njegova dijela, ali ne dokaže svoj pravni interes, nacionalni će sud na temelju članka 189. Zakonika o građanskom postupku morati odbiti potrošačevu tužbu samo i isključivo zbog nepostojanja pravnog interesa.
- 38 U skladu s člankom 189. Zakonika o građanskom postupku, nužan uvjet za to da sud prihvati deklaratornu tužbu jest utvrđivanje pravnog interesa koji mora postojati na dan zatvaranja rasprave (članak 316. stavak 1. Zakonika o građanskom postupku). Pojam pravnog interesa nije definiran u nacionalnim odredbama, ali više je puta bio predmet analiza u sudskoj praksi poljskih sudova.
- 39 Stoga, u skladu sa sudskom praksom Sąda Najwyższyj (Vrhovni sud, Poljska), pravni interes treba smatrati objektivnom potrebom da se zaštiti pravna sfera tužitelja čija su prava bila ili mogu biti ugrožena, ili u pogledu postojanja ili sadržaja za koje postoji stanje neizvjesnosti. Ocjena pravnog interesa zahtijeva pojedinačne i fleksibilne kriterije kojima se u obzir uzimaju teleološke osnove tužbe iz članka 189. Zakonika o građanskom postupku. Jedan od uvjeta koji se ispituje prilikom razmatranja svrhovitosti korištenja deklaratorne tužbe jest značenje koje bi deklaratorna presuda imala za tužiteljevu pravnu situaciju. Na postojanje pravnog interesa upućuje mogućnost konačnog okončanja spora tom

tužbom, a na njegovo nepostojanje mogućnost da se drugom tužbom ishodi potpunija zaštita tužiteljevih prava.

- 40 Budući da pojam „pravni interes” nije definiran odredbama nacionalnog prava, nacionalni sud ocjenjuje ima li tužitelj pravni interes svaki put prilikom odlučivanja u konkretnom predmetu. To pak znači da može doći do situacija u kojima različiti sudovi u vrlo sličnim ili čak istim predmetima mogu različito ocijeniti pitanje postojanja pravnog interesa. Primjerice, u sličnim predmetima za utvrđivanje ništavosti ili nemogućnosti izvršenja ugovora koje su potrošači sklopili s društvom Provident dio sastavâ Sâda Rejonowog dla Warszawy – Śródmieŝcia w Warszawie (Općinski sud za Varšavu-Śródmieŝcie, Poljska) utvrdio je da potrošači imaju pravni interes, dok je drugi dio sastavâ tog suda utvrdio nepostojanje pravnog interesa koje je osnova za odbijanje tih tužbi. Pritom je važno to što su se u svim navedenim slučajevima sudovi složili u ocjeni nepoštenosti ugovornih odredbi tuženog društva kojima se utvrđuju osobito previsoka provizija i naknada za Fleksibilni plan otplate. Iz te okolnosti stoga proizlazi da razlike u mišljenju o postojanju tužiteljeva pravnog interesa mogu postojati i u okviru istog suda. Ta činjenica pak može otežati postizanje ciljeva Direktive 93/13 – naime, čak i u situaciji u kojoj je nepoštenost odredbi ugovora sklopljenog s prodavateljem robe ili pružateljem usluga očita, potrošač može dvojiti o tome hoće li podnijeti tužbu za utvrđivanje ništavosti ili nemogućnosti izvršenja tih ugovornih odredbi zbog straha da sud utvrdi da on nema pravni interes i da samo zbog toga odbije tužbu te istodobno naloži potrošaču plaćanje troškova postupka.
- 41 Međutim, sud koji je uputio zahtjev smatra da okolnost postojanja pravnog interesa tužiteljâ za podnošenje deklaratornih tužbi nije dokazana. Tužitelji se u tom pogledu pozivaju isključivo na potrebu da se utvrdi iznos njihovih obveza, odnosno na okolnosti koje su samo od subjektivnog značaja za tužitelje, a ne na objektivnu potrebu da se riješi pravni spor. Međutim, tužitelji prije svega raspolažu drugim pravnim sredstvima koja im omogućavaju ostvarivanje njihovih prava u većoj mjeri od deklaratorne tužbe. Naime, ovdje je važna činjenica da je svaki od tužitelja već platio dio potraživanja na ime spornih naknada i pristojbi, a da pritom drugi dio tih potraživanja nije plaćen i da društvo Provident protutužbom zahtijeva da ih svaki od tužitelja plati. U tim okolnostima, svaki od tužitelja može potraživati plaćeni dio tih potraživanja tužbom za plaćanje na ime neosnovano plaćenih iznosa (članak 405. Građanskog zakonika u vezi s člankom 410. Građanskog zakonika), stoga tužitelji mogu podnijeti tužbu koja je dalekosežnija od deklaratorne tužbe. Međutim, što se tiče neplaćenog dijela potraživanja na ime naknada i provizije, ta su potraživanja postala predmet sudskog postupka jer je društvo Provident podnijelo protutužbe za plaćanje, u vezi s čime se tužitelji (protutuženici) mogu pozvati na nepoštenost ugovornih odredbi upravo u okviru protutužbi, a presudom suda koji je uputio zahtjev u tom će se pogledu riješiti spor između stranaka.
- 42 **Treće prethodno pitanje** nadovezuje se na prethodno pitanje koje je uputio Sâd Rejonowy w Siemianowicach Ślâskich (Općinski sud u Siemianowicama Ślâskim,

Poljska) rješenjem od 10. studenoga 2021. (broj predmeta na Sudu Europske unije: C-717/21) i koje se odnosi na mogućnost proglašenja nepoštenima ugovornih odredbi kojima se predviđa da se obroci zajma mogu otplaćivati isključivo u gotovini posredstvom zaposlenika društva Provident (savjetnika) tijekom savjetnikovih tjednih posjeta zajmoprimčevu mjestu boravišta. Ta se ugovorna odredba uobičajeno koristi u ugovorima koje sklapa društvo Provident te je sadržana i u točki 6.a ugovora koje su sklopile osobe ZL i KU. Iako ti tužitelji nisu osporavali sadržaj te odredbe, sud koji je uputio zahtjev, prilikom izvršavanja obveze koja proizlazi iz Direktive 93/13 da se ispita sadržava li potrošački ugovor nepoštene odredbe, utvrdio je da te odredbe treba proglasiti nepoštenima.

- 43 Što se tiče razloga za proglašenje navedenih ugovornih odredbi nepoštenima, sud koji je uputio zahtjev načelno se slaže sa stajalištem koje je Sąd Rejonowy w Siemianowicach Śląskich (Općinski sud u Siemianowicama Śląskim) iznio u rješenju od 10. studenoga 2021. Međutim, sud koji je uputio zahtjev prije svega smatra da se uvjetom da se obroci zajma mogu plaćati isključivo tuženikovu zaposleniku u gotovini i nemogućnosti da se obroci zajma otplaćuju bankovnim prijenosom u vrijeme bezgotovinskih transakcija želi izvršiti emocionalni pritisak na potrošača koji bi ga trebao prisiliti da svoje obveze plaća na vrijeme. Osim toga, iako se tim odredbama uređuju glavna davanja stranaka, one nisu jasno i razumljivo sastavljene (članak 4. stavak 2. Direktive 93/13). Naime, točkom 6.a ugovorâ o zajmu predviđa se plaćanje potraživanja tijekom posjeta zaposlenika društva Provident potrošačevu mjestu boravišta, ali istodobno ni na koji način nisu uređeni okviri tih posjeta, njihovo trajanje, dopušteno postupanje zaposlenika društva u potrošačevu domu itd. Osim toga, sud koji je uputio zahtjev smatra da bi prodavatelj robe ili pružatelj usluga koji predviđa tako dalekosežno zadiranje u područje potrošačeva privatnog života tom potrošaču trebao dati odgovarajuće upute (upozorenja) o mogućim opasnim posljedicama povezanim s posjetima strane osobe njegovu domu, osobito u situaciji u kojoj je ta osoba zaposlena kod potrošačeva vjerovnika. Međutim, u ugovorima o kojima je riječ nema takvih upozorenja. Istodobno, navedene odredbe dio su standardnog ugovora koji je unaprijed sastavilo društvo Provident te se stoga o njima nije moglo pojedinačno pregovarati (članak 3. stavak 2. Direktive 93/13).
- 44 Međutim, sud koji je uputio zahtjev razmatra daljnji učinak neobvezivanja potrošača navedenim ugovornim odredbama u slučaju da ih se proglasi nepoštenima, a osobito je li moguće da se ugovor o zajmu održi na snazi nakon što se iz njega uklone te odredbe (članak 6. stavak 1. Direktive 93/13) u situaciji u kojoj se nepoštenom proglasi ugovorna odredba zajma kojom se predviđa jedini način otplate zajma. Čini se da je odgovor na to pitanje niječan jer uklanjanjem točke 6.a iz ugovorâ o zajmu koji se ispituju u ovom predmetu, ti ugovori ne sadržavaju nikakve odredbe kojima se predviđa na koji način zajmoprimac treba vratiti zajam. Pritom se ne može prihvatiti zaključak da se u toj situaciji zajmoprimca jednostavno oslobađa obveze povrata zajma, jer bi to u biti značilo da se ugovor o zajmu pretvara u ugovor o darovanju, odnosno u sasvim drugu vrstu ugovora koji stranke nedvojbeno nisu namjeravale sklopiti.

- 45 S obzirom na prethodno navedeno, jedini način koji omogućava da se navedeni ugovori o zajmu održe na snazi unatoč proglašenju njihovih odredbi iz točke 6.a nepoštenim ugovornim odredbama bila bi svojevrsna „dopuna” sadržaja tih ugovora dopuštanjem da potrošač potraživanja iz ugovora otplaćuje bankovnim prijenosom. Međutim, čini se da je to rješenje protivno članku 6. stavku 1. Direktive 93/13.
- 46 Međutim, Sud je više puta istaknuo da nepoštena ugovorna odredba ne obvezuje u cijelosti, a ne samo u dijelu u kojem je ta odredba nepoštena¹⁵, a sud načelno ne može izmijeniti sadržaj nepoštene odredbe¹⁶ niti provesti tumačenje te odredbe kako bi ublažio njezinu nepoštenost¹⁷. S druge strane, sud nepoštenu ugovornu odredbu može zamijeniti dispozitivnom odredbom nacionalnog prava, ali samo kada uklanjanje nepoštene ugovorne odredbe dovodi do ništavosti cijelog ugovora koji potrošača izlaže osobito štetnim posljedicama¹⁸.
- 47 Međutim, u ovim predmetima nema takvih negativnih posljedica jer bi u slučaju proglašenja ugovorâ o zajmu ništavima potrošači morali vratiti samo protuvrijednost glavnice zajma, bez kamata, provizija, naknada i bilo kojih drugih troškova. Stoga sud koji je uputio zahtjev smatra da, s obzirom na članak 6. stavak 1. Direktive, posljedica uklanjanja iz ugovora o zajmu ugovornih odredbi kao što su one iz točke 6.a ugovora koje su sklopile osobe ZL i KU mora biti proglašenje tih ugovora ništavima u cijelosti.

¹⁵ Presude od 26. ožujka 2019 u predmetu C-70/17 i C-179/17, Abanca Corporación Bancaria i Bankia, t. 64.; od 29. travnja 2021., C-19/20, Bank BPH, t. 70., 80.

¹⁶ Presude od 14. lipnja 2012., C-618/10, Banco Español de Crédito, t. 69. do 73., od 30. svibnja 2013., C-488/11, Asbeek Brusse i de Man Garabito, t. 57. i 58.; od 30. travnja 2014., C-26/13, Kásler i Káslerné Rábai, t. 77. do 79.; od 21. siječnja 2015., C-482/13, C-484/13, C-485/13 i C-487/13, Unicaja Banco i Caixabank, t. 28., 31. i 32.; od 21. travnja 2016., C 377/14, Radlinger i Radlingerová, t. 97. i 98.; od 21. prosinca 2016., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, Gutiérrez Naranjo, t. 57., 60.; od 7. kolovoza 2018., C-96/16 i C-94/17, Banco Santander i Escobedo Cortés, t. 73.; od 13. rujna 2018., C 176/17, Profi Credit Polska, t. 41.; od 26. ožujka 2019., C-70/17 i C-179/17 Abanca Corporación Bancaria i Bankia, t. 53. i 54.; od 7. studenoga 2019., C-349/18 do C-351/18, Kanyebe, t. 67.; od 3. ožujka 2020., C 125/18, Gómez del Moral Guasch, t. 59. i 60.; od 25. studenoga 2020., C-269/19, Banca B., t. 30. i 31.; od 27. siječnja 2021., C-229/19 i C-289/19, Dexia Nederland, t. 63. i 64.; od 29. travnja 2021., C-19/20, Bank BPH, t. 67. i 68.; od 18. studenoga 2021., C-212/20, „A.” S. A, t. 68., 69. i 71.

¹⁷ Presuda Suda od 18. studenoga 2021., C-212/20, „A.” S. A, t. 79.

¹⁸ Presude od 30. travnja 2014., C-26/13, Kásler i Káslerné Rábai, t. 80. do 85.; od 21. siječnja 2015., C-482/13, C-484/13, C-485/13 i C-487/13, Unicaja Banco i Caixabank, t. 33.; od 7. kolovoza 2018., C-96/16 i C-94/17, Banco Santander i Escobedo Cortés, t. 74.; od 20. rujna 2018., C-51/17, OTP Bank i OTP Faktoring, t. 60. i 61.; od 14. ožujka 2019., C-118/17, Dunai, t. 54.; od 26. ožujka 2019 u predmetu C-70/17 i C-179/17, Abanca Corporación Bancaria i Bankia, t. 56. do 59., 64.; od 3. listopada 2019., C-260/18, Dziubak, t. 48. i 49., 58. i 59.; od 7. studenoga 2019., C-349/18 do C-351/18, Kanyebe, t. 70.; od 3. ožujka 2020., C 125/18, Gómez del Moral Guasch, t. 61. do 64.; od 25. studenoga 2020., C-269/19, Banca B., t. 32. do 34.